

ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук, професора
КОВАЛИШИН Олександр Федорівни на дисертаційне дослідження
ЗАСТУЛКИ Іллі-Олександра Юрійовича на тему:
«Еколого-економічний розвиток територіальних громад:
параметральне забезпечення»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій посилили пріоритетність екологічної проблематики у світі та в Україні зокрема. Економічне зростання будь-якої території нерозривно пов'язано з урахуванням екологобезпечного використання територіального потенціалу. В цьому напрямі в законодавче поле у сфері регулювання земельних відносин та управління землекористуваннями внесені значні зміни, які направлені на європейські, інклюзивні підходи до планування розвитку територій. На рівні громад повинні прийматися конкретні планувальні рішення інструментом досягнення яких має стати просторове планування, засноване на таких важливих підходах, як: територіальність і комплексність. У цій відповідності ґрунтовному дослідженню підлягає просторова система територій територіальних громад як просторова взаємодія елементів природного, соціального, виробничого, інституційного та інфраструктурного характерів. Пріоритетним є забезпечення екосистемної цілісності природного середовища, яке значною мірою залежить від напрямів і методів планування їх розвитку.

Наразі недостатньо дієвою залишається система еколого-економічного та нормативно-правового регулювання просторового розвитку громад, що в поєднанні з недостовірною діагностикою негативно позначається на результативності системи забезпечення їх екологічної безпеки. Тому існує потреба у відповідному параметральному забезпеченні цих складових, що дозволить громадам об'єктивно оцінювати власний просторовий потенціал, планувати його розвиток і здійснювати моніторинг.

Вищезазначені обставини підтверджують актуальність вибору обраного напряму досліджень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих в дисертації

Проаналізувавши матеріал дисертації, зазначаю наступне: зміст дисертації відповідає її темі та завданням, повністю розкриває мету роботи, спрямовану на розроблення й обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо параметрального забезпечення еколого-економічного розвитку територіальних громад. Вибір об'єкту, предмету, методів досліджень свідчить, що дисертант володіє ними досконало. З отриманих результатів, їх обговорення та зроблених висновків випливає, що І.-О. Ю. Застулка вміло проводить аналіз, інтерпретує, об'єктивно оцінює і науково обґрунтовує отримані результати. Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок. При їх обґрунтуванні використано широке коло наукових джерел з інклюзивного розвитку територіальних громад, екологічної безпеки та високоефективності землекористування, методології просторових систем, їх організації з орієнтацією на саморозвиток, соціальної значущості, комплексності оцінки в соціальному, економічному та екологічному аспектах.

Ступінь та характер новизни головних результатів дисертації полягають в **удосконаленні** сутнісно-змістовного поняття «інклюзивного розвитку територіальних громад», у якому закладена можливість доступу жителів громади як до результатів економічної діяльності, так і до ресурсів необхідних для її ведення. Визначено цілі інклюзивного сільського розвитку в різних сферах суспільного життя, що забезпечуватиме покращення якості життя громадян через реалізацію їхніх прав на основі інновацій, нових знань та навичок в економічній, соціальній, екологічній та політичній сферах (п. п. 1.1, с. 47).

Обґрунтовано потребу у запровадженні **землепорядних регламентів** в процесі землеустрою для забезпечення планування розвитку землеволодінь та землекористувань за межами населених пунктів територіальних громад. **Удосконалено** це поняття, як елемент параметрального забезпечення та

визначає сукупність обов'язкових вимог з використання та охорони земель (земельних ділянок), що встановлюються на підставі документації із землеустрою у межах відповідної зони функціонального призначення території, категорії земель та визначають дозволені види використання, граничні розміри, а також обмеження у використанні та заходи з охорони земель та земельних ділянок (п. п. 1.2, с. 56). Наголошено на необхідності забезпечення взаємозв'язку між розвитком територіальної спільноти в цілому та діючими суб'єктами у межах її території з інститутами, що сприятиме створенню єдиного інституційного середовища, як базової цінності збереження громади, її системного розвитку та дозволить ефективно реалізувати ресурсний потенціал на локальному рівні.

Зазначено, що планування розвитку територіальних громад має відбуватися із урахуванням тріади складових – соціальної, екологічної та економічної, закладених у планувальній документації. Пропонується відповідне **параметральне забезпечення**, поняття якого обґрунтовано **вперше** з позиції еколого-економічного розвитку територіальної громади та передбачає аналіз, встановлення та імплементацію ключових кількісних і якісних параметрів функціонування еколого-економічної системи цих спільнот на основі показників, індикаторів та нормативів, що забезпечують оптимальні співвідношення, гармонійний розвиток усіх еколого-економічних складових процесу просторового розвитку територіальної громади.

Враховуючи зазначене, запропоновано організаційно-інституційну модель забезпечення територіально-просторового планування землекористування в контексті екологічної безпеки в межах території територіальної громади (п. п. 1.3, с. 78). Обґрунтовано її ієрархічну структуру в відповідності до чинного законодавства та логічного поєднання Програми використання і охорони земельних та інших природних ресурсів з комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади та його складовими.

Здобувачем запропонована ідентифікація та оцінка ресурсів, як індикаторів поточного розвитку громади. Визначено складові параметрального забезпечення соціально-економічного та екологічного розвитку територіальних

громад, що дозволило сформувавши концептуальну модель комплексної параметризації оцінки просторового розвитку. Подані параметри апробовані та визначаються за методиками, описаними в рамках дослідження на прикладі Чинадіївської селищної територіальної громади Закарпатської області (п. п. 2.1 та 2.2), що дозволило віднайти ризики, які б потенційно стали стримуючими факторами розвитку спільноти.

З авторських позицій запропонований також і перелік екологічних параметрів, який дозволить коректно оцінити поточний стан та перспективи розвитку території в екологічному аспекті. Здійснено оцінку оптимальності фактичних значень цих параметрів шляхом порівняння фактичних та оптимальних параметрів встановлених національними чи європейськими нормативно-правовими актами або ж на основі результатів досліджень науково-дослідних установ (п. п. 2.3).

На прикладі Вінницької міської територіальної громади та Чинадіївської селищної територіальної громади в Закарпатській області апробовані дослідження виявлення самозалісених земель, що дозволило сформувавши науково обґрунтовані з економічного погляду пропозиції зі збереження та охорони не лише самосійних лісових насаджень, а й у окремих випадках сільськогосподарських земель від самозалісення. Обґрунтовано доцільність планування заходів із залісення деградованих та малопродуктивних земель (п. п. 3.1).

Вперше обґрунтовано нормативи параметру лісистості, при досягненні яких на території громади варто уникати самозалісення сільськогосподарських земель, значення яких вказує на те, що подальше зростання лісистості території громади не має значного впливу на підвищення рівня екологічної стабільності території, проте вилучення залісених сільськогосподарських земель призводить до втрат та збитків як землевласників і землекористувачів, так і бюджету територіальної громади.

В роботі доведено, що залісення території громади окрім екологічного ефекту несе в собі й економічні втрати та збитки, навіть, якщо воно відбувається природним шляхом. Регулювання процесу залісення запропоновано здійснювати

з урахуванням нормативного значення параметра лісистості території, що потребує пошуку балансу між екологічною стабільністю території та економічною діяльністю, що провадиться на ній (п. п. 3.3).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Наукові результати дисертації пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» й використані при виконанні таких тем: «Засади формування господарських систем на базі природно-ресурсних комплексів» та «Організаційно-економічний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій», у межах яких автором запропоновані цілі сільського розвитку у різних сферах суспільного життя у рамках розвитку інклюзивної економіки, яка забезпечує синергію спільного процвітання регіонів (територіальних громад), держави у перспективі (вкладення інвестицій) та прогнозованістю результатів власних економічних рішень, поступовим зростанням економічного та соціального капіталу для забезпечення підтримки добробуту поколінь. Результати дисертації увійшли в якості складової тематики науково-дослідної роботи «Теоретико-методологічні засади удосконалення системи землеустрою територій об'єднаних територіальних громад», що виконувалася в Інституті землекористування Національної академії аграрних наук України, де автором запропоновано соціально-економічні та екологічні параметри функцій території, які є важливими індикаторами поточного стану розвитку громади в екологічному, економічному та соціальному аспектах, які громада здатна реалізовувати у межах власних повноважень та можливостей.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження

Положення дисертації, зокрема рекомендації з використання параметрів функцій території як індикаторів розвитку територіальних громад із урахуванням екологічної, економічної та соціальної складових, а також методику їх визначення запропоновано використовувати при просторовому плануванні та розвитку громад та апробовано на території Чинадіївської селищної територіальної громади Мукачівського району Закарпатської області.

Цілі сільського розвитку у різних сферах суспільного життя у рамках розвитку інклюзивної економіки використано в діяльності Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». Одержані наукові результати, де автором запропоновано соціально-економічні та екологічні параметри функцій території, знайшли своє практичне застосування в діяльності Інституту землекористування НААН. Запропоновану організаційно-інституційну модель забезпечення територіально-просторового планування землекористування в контексті екологічної безпеки в межах території територіальної громади використано у навчальному процесі, а саме при виконанні практичних робіт із дисциплін «Землевпорядне проектування» бакалаврів за напрямом підготовки 193 «Геодезія та землеустрій» у Відокремленому структурному підрозділі «Мукачівський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України».

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Основні наукові положення та результати дисертації опубліковано в 12 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 6 статей у наукових фахових виданнях України, стаття в іншому науковому виданні, 4 тези наукових доповідей. Вимоги МОН України щодо необхідної кількості статей у наукових фахових виданнях дотримані.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

У дисертації І.-О. Ю. Застулки відсутні порушення академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів містять посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертації, слід звернути увагу на деякі окремі дискусійні положення і окремі недоліки:

1. У підрозділі 2.2 Вами наведено такий соціально-економічний параметр функцій території, як концентрація сільськогосподарських земель у землекористувачів. Пропонуєте формулу, за якою обчислюється значення цього

параметра, проте не запропоновані індикатори чи нормативи, за якими можна було б інтерпретувати результати обчислень (с. 112–113).

2. У підрозділі 2.3 Вами наведено такий екологічний параметр функцій території, як екологічна стабільність території. Зазначено, що методика визначення його значення двічі удосконалювалася. Було б доцільно означити, яким чином вона удосконалювалася, та навести диференційовані значення коефіцієнта за природними зонами (с. 122–123).

3. Таблицю 2.3 доцільно було б подати в додатках (с. 125).

4. На рисунках 3.3 та 3.4 Ви наводите приклад зіставлення результатів класифікації супутникових знімків Sentinel-2 та планів господарського устрою колективних сільськогосподарських підприємств, що існували на сучасній території Вінницької міської територіальної громади в минулому. При цьому відсутній опис процесу прив'язки результатів класифікації та планів до спільної системи координат (с. 144, 147).

5. При обчисленнях у підпунктах 3.2 та 3.3 Ви використовуєте умовну середньостатистичну територіальну громаду площею 10 000 га, проте в Україні наявні як значно менші, так і значно більші за площею громади. Наявний ризик нерелевантності обчислених нормативів та значень для частини територіальних громад (с. 151–187).

6. У чинній редакції Земельного кодексу України вилучено поняття втрат сільськогосподарського виробництва. Відповідно чи доцільно їх обчислювати в підпункті 3.3? (с. 172–179).

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Не викликає сумніву, що дисертація Застулки Іллі-Олександра Юрійовича «Еколого-економічний розвиток територіальних громад: параметральне забезпечення» є завершеним та цілісним науковим дослідженням, що відрізняється актуальністю, сучасною постановкою завдань та науковою новизною, має вагомим теоретичне та практичне значення. Зміст дисертації повністю розкриває і відповідає темі, за якою виконувалася робота, меті й поставленим завданням.

